

Türkiye'nin 81 yıllık demokrasi tecrübesinde 4 Cumhuriyet - 1. Cumhuriyet-

Gazi Mustafa Kemal Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna yaptığı önderlik ve liderlikle dünya tarihine askeri ve siyasi bir deha olarak adını yazdırmıştır. Asla unutmamamız gereken en önemli yargı onun da sadece bir insan olduğu günahları, sevapları, yanlışları, doğruları ile sadece bir insan olduğudur. Ancak tüm benliği ile anadolu insanının yeni ve modern bir rejim ile dünyadaki gelişmiş uluslar seviyesine halkı yükseltmek amacı da onun yegana ülküsü olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk bazı kesimlerce yaptıklarının tartışmaya ve eleştiriye bile tahammül ve izin verilmeyen bir ilah gibi algılanması ne kadar akıl ve vicdandan uzak yanlış ve tutarsız ise diğer bir kesimin milletimiz ve devletimizin bugün sahip olduğu tüm kazanımlarda bu büyük devlet adamı ve kahraman askerin akıl ve cesaretinin eseri olduğunu unutarak ona düşmanca saldırmasını da tutarsız akıl ve vicdan dışı buluyorum.

Cumhuriyetin kuruluş aşamasında yapılan devrimlerde anadolu insanının hiç bir hassasiyeti önemszenmeden sosyal, hukuk, eğitim, yönetim, değerler, kavramlar, inanç yada kültürel değişim ve düzenlemelerin tamamına yakını çeşitli batı ülkelerinden devşirilen, özellikle de kuzey komşumuz Sovyetler Birliği'nin bizimle yakın tarihte [1917] yaşadığı rejim değişikliğinde, çarlık rejimini yıkıp yerine sosyalizmi getirmiş olmasının büyük etki ve yörüngesinde bir sistem kurdu. 1. Cumhuriyet içinde batı ağırlıklı rejim ve sistemlerden kötü örneklerle yeni genç cumhuriyet oluşturuldu. Anadolu halkının önüne tek hedef batılılaşma dayatması konularak hayata geçirildi. Ancak rejim asla, batılılaşmadı yani devlet yukarıda saydığım karma rejimle oluşturduğu elit bir tabaka ile seçkinlerden oluşan küçük bir bürokrasi kesimi 1. Cumhuriyet döneminde devletin tüm kazanımlarını gasp ederek, anti demokratik sistem ve sadece bu elit tabakayı koruyan, halktan kopuk hukuk sistemi yada pervasızca sürekli baş vurduğu silahlı güçlerle saltanatını devam ettirdi.

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'nce işgali sonucunda Misak-ı Millî sınırları içinde ülke bütünlüğünü korumak için girişilen çok cepheli siyasi ve askeri mücadele 1919-1922 yılları arasında gerçekleşmiş ve 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile fiilen, 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile resmen sona ermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel nitelikleri, Lozan Antlaşması'nda da yer almıştır. Saltanatın kaldırılmasının ve Lozan Antlaşması'nın ardından TBMM'de en çok tartışılan konulardan biri olan yeni devletin niteliği sorunu, devletin niteliğinin Cumhuriyet olduğunu saptayan bir yasa tasarısı hazırlanması ile son buldu. 29 Ekim 1923. Hâkimiyet kayıtsız ve

şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır. Türkiye Devletinin hükümet şekli Cumhuriyettir esasına dayalı olarak Cumhuriyet ilan edildi ve yeni devletin adı artık Türkiye Cumhuriyeti oldu.

Atatürk, 24 Nisan 1920 ve 13 Ağustos 1923 tarihlerinde TBMM Başkanlığına seçildi. Bu başkanlık görevi, devlet-hükümet başkanlığı düzeyindeydi. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edildi ve Atatürk meclisteki 287 milletvekilinden 158' inin oyu ile [katılan ve oy veren milletvekillerin büyük çoğunluğu Atatürk'ün meclise taşıdığı asker silah arkadaşları milletvekilleri idi] ilk Cumhurbaşkanı seçildi. Anayasa gereğince dört yılda bir Cumhurbaşkanlığı seçimleri yenilendi. 1927, 1931, 1935 yıllarında TBMM Atatürk'ü yeniden Cumhurbaşkanlığına seçti. Atatürk Cumhurbaşkanı olarak yurt dışına hiçbir resmî ziyaret için çıkmamıştır.

9 Eylül 1923'te Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuş olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasi partisidir. Başlangıçta adı "Halk Fırkası" olan parti 1924 yılındaki kurultayda adını "Cumhuriyet Halk Fırkası" olarak değiştirdi. 1927 yılında "Cumhuriyetçilik", "Halkçılık", "Milliyetçilik" ve "Laiklik" ilkelerini tüzüğüne ekledi. 1935 yılındaki kurultayda daha önceki dört ilkeye "Devletçilik" ve "Devrimcilik" ilkeleri de eklenerek ilkeler altıya çıkarıldı ve partinin adı "Cumhuriyet Halk Partisi" oldu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk tarafından öncülük edilen, günümüzde Atatürk İlkeleri olarak bilinen ilkeler doğrultusunda, 1922 ve 1938 yılları arasında hayata geçirilen bir dizi yasal değişiklikler yapıldı. Bu devrimlerin amacı, Atatürk tarafından; "Türkiye'yi gelişmiş devletler seviyesine çıkartmak" olarak beyan edilmişti. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışı ile milli egemenliğe dayalı yeni bir devlet kurulmuş, ancak Kurtuluş Savaşı devam ederken, milli birlik ve beraberliğin bozulmaması için rejimin adı konulmamıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) 25 Ekim 1923'te ortaya çıkan kabine bunalımı sonucunda, bu yönetim şeklinin kusurları daha net ortaya çıkmış ve 29 Ekim'de Anayasanın ilgili maddeleri değiştirilerek, ülkenin yönetim şekli cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Cumhuriyet'in ilanı Atatürk ve silah arkadaşları arasında görüş ayrılıklarına, dolayısıyla tepkilere yol açmış, bu ayrılıklar Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)'na karşı ilk muhalefet hareketini doğurdu. Bu gelişmeden sonra Milli Mücadele döneminde M. Kemal Paşa'nın yakınında yer alan ve onu destekleyen Kazım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele), Rauf (Orbay) ve Adnan (Adıvar) gibi önemli komutan ve şahsiyetler Terakkiperver

Cumhuriyet Fırkası adıyla yeni bir parti kurdular. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 5 Haziran 1925'te kapatıldı.

1. Cumhuriyet döneminde çıkarılan bazı yasal yada sosyal düzenlemeler.

Siyasal alanda yapılan yenilikler

- Saltanatın kaldırılması (1 Kasım 1922)
- Ankara' nın başkent olması (13 Ekim 1923)
- Cumhuriyetin ilanı (29 Ekim 1923)
- Halifeliğin kaldırılması (3 Mart 1924)
- Siyasi Partiler kuruldu. (Cumhuriyet Halk Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası)

Hukuk Alanında Yapılan Yenilikler

- 20 Ocak 1921'de ilk anayasa Teşkilat-ı Esasiye ilan edildi.
- Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 Anayasası ilan edildi.
- 17 Şubat 1926'da Medeni Kanun ilan edildi. İsviçre' den alındı.

a) Birden fazla kadınla evlenmek yasaklandı.

b) Mirasta ve boşanmada kadın erkek eşitliği geldi.

- 8 Mayıs 1928'de Borçlar Kanunu İsviçre' den
- 10 Mayıs 1928'de Ticaret Kanunu Almanya' dan
- 1 Temmuz 1928'de Ceza Kanunu İtalya' dan alınarak ilan edildi.

Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan Yenilikler

• 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ilan edildi. Eğitim öğretim laikleştirildi. Bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Medrese ve dini eğitim okullarına son verildi.

- 1 Kasım 1928'de Latin alfabesi kabul edildi.
- 15 Nisan 1931'de Türk Tarih Kurumu kuruldu.
- 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu kuruldu.
- 1924'te Topkapı Sarayı müze haline getirildi. Aynı yıl Etnografya Müzesi ve Güzel Sanatlar Akademisi açıldı.

• 1933'te İstanbul Üniversitesi ve Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi açıldı.

Toplumsal Alanda Yapılan Yenilikler

- 25 Kasım 1925'de Şapka Kanunu çıkarıldı.
- 30 Kasım 1925'de tekke , zaviye ve türbeler çıkarılan bir kanunla kapatıldı.
- 1934'te çıkarılan bir kanunla din görevlilerinin dini elbiselerle ibadet yerleri dışında dolaşmaları yasaklandı.

- 1925 yılında Hicri ve Rumi takvimler kaldırılarak Miladi takvim kabul edildi. 1 Ocak 1926 'dan itibaren uygulamaya geçildi.
- 1931 yılında bir kanunla okka vb. yöresel ölçü birimleri yerine kilo, metre ve litre gibi ölçü birimleri kabul edildi.
- 1935 yılında hafta sonu tatili Cuma' dan Pazar gününe alındı.
- 24 Haziran 1934'te Soyadı Kanunu kabul edildi.
- Türk Kadınına Siyasi Haklar verildi:
 - a) 30 Nisan 1930'da belediye seçimlerinde seçmen olma hakkı,
 - b) 26 Ekim 1933'te muhtar seçme ve köy ihtiyar heyetine seçilme hakkı,
 - c) 5 Aralık 1934'te milletvekili seçilme ve seçme hakkı verildi.

Ekonomik Alanda Yapılan Yenilikler

- 17 şubat 1923' de "İzmir İktisat Kongresi" toplandı. Milli ekonominin hedefleri belirlendi. Yatırım yapacak şirketlere kolaylık sağlamak, milli banka kurmak, demiryolu yapımına önem vermek, yerli malı kullanımının teşvik edilmesi kararları alındı.
- Özel teşebbüsün yerine 1930' dan itibaren "Devletçi" bir ekonomi politikası uygulanmaya başlandı.

Tarım Alanında Yapılan Yenilikler

- Köylünün durumunu düzeltmek için bazı vergiler 1925'te kaldırıldı.
- Çiftçinin tarımda makine, iyi tohum, gübre ve ilaç kullanımını teşvik edildi.
- Çiftçiye damızlık hayvan, tohum, fidan, borç para verildi.
- 1929' da "Tarım Kredi Kooperatifleri" kuruldu.

Sanayi Alanında Yapılan Yenilikler

- 1927'de "Teşvik-i Sanayi Kanunu" çıkarıldı (Halk sanayiye teşvik edildi, ancak halkın alım gücü olmadığından "Devletçilik" politikası izlendi.).
- 1933'te ilk Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlandı.
- 1933'te Sümerbank kuruldu.
- 1938'de "ikinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" hazırlandı. Ancak 1939'da II. Dünya Savaşı'nın çıkması bu planın uygulanmasına engel oluşturdu.
- Ülkedeki madenleri aramak için 1935'te Maden Tetkik Arama Enstitüsü (M.T.A) kuruldu. Madenleri işletmek için Etibank kuruldu.
- 1939'da Türkiye'nin ilk demir çelik fabrikası olan Karabük Demir-Çelik Fabrikası kuruldu.

Ticaret Alanında Yapılan Yenilikler

- 1924'te İş Bankası kuruldu (iş sahiplerine kredi vermek amacıyla kuruldu).

- 1 Temmuz 1926'da "Kabotaj Kanunu" çıkarıldı. Böylece Türk karasularında yolcu ve yük taşıma hakkı yalnızca Türk gemilerine verildi. Ayrıca Denizbank'ın kurulmasıyla denizcilik faaliyetleri artırıldı.

Bayındırlık Alanında Yapılan Yenilikler

- Demiryolları yabancı şirketlerin elinden alınarak devletleştirildi. Yeni demiryolları yapıldı. Cumhuriyetin ilanından 1938 yılına kadar 3360 km demiryolu yapılmıştır.
- Denizcilik alanında Kabotaj Kanunu çıkarılmış yeni liman ve iskeleler yapılmıştır.
- Pek çok yeni şehir ve kasaba inşa edilerek modern yapılanmanın temeli atıldı.

1930'lu yıllar dünya tarihi açısından son derece önemliydi. Avrupa'da faşizm yayılmakla birlikte Türkiye'nin doğu komşusu SSCB'de de sosyalist idare anlayışı totaliter ve merkeziyetçi bir şekilde yayılmaktaydı. Dünyada ekonomik buhran halklar üzerinde etkisini arttırarak sürdürmekteydi. Türkiye iktisadi buhranı atlatabilmek ve hızla kalkınabilmek maksadıyla devletçilik uygulamasına geçmişti. 1934 yılında I.Beş Yıllık Sanayileşme Planı devreye sokuldu. En büyük ağırlık dokuma sektörüne verilmekteydi. Fabrikaların büyük bir kısmı Sovyet kredisi ve teknolojisi ile kuruluyordu. Demiryolları yapımına önem verilmekteydi.

İsmet İnönü 1938-1950 Dönemi

Atatürk'ün ölümü üzerine 11 Kasım 1938'de Cumhurbaşkanlığına seçilen İnönü Cumhurbaşkanlığının yanı sıra CHP Genel Başkanlığına da getirildiğinden yönetim üzerinde geniş otorite sahibi oldu. 26 Aralık 1938'de toplanan CHP Üçüncü Büyük Kurultayı'nda İsmet Paşa değişmez genel başkan ve Milli Şef ilan edilmesiyle yaklaşık 12 yıl sürecek olan milli şeflik dönemi başlamış oluyordu. Ocak 1939'a kadar Atatürk'ün son başbakanı olan Celal Bayar ile ve kurduğu 10. Hükümet ile çalışmış Dahiliye Vekili (içişleri bakanı) Şükrü Kaya'nın yerine Refik Saydam, Hariciye Vekili (dışişleri bakanı) Tefik Rüşti Aras'ın yerine ise Şükrü Saraçoğlu getirilmiştir. Dış politika ilkeleri ve ekonomik politika farklılıkları yüzünden 25 Ocak 1939'da istifa eden Bayar yerine Refik Saydam yeni hükümeti kurmuştur.

Halk iradesi ile gelen ilk iktidar

Alman ordularının Balkanlar'ı istilasının hemen ardından Alman hükümeti Türkiye'ye bir saldırmazlık anlaşmasına varıldı. Hitler, devrin Türk Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderdiği kişisel mektubunda, Alman ordularının Türk sınırlarına 85 km'den daha fazla yaklaşmayacağı güvencesini kişisel olarak verdiğini belirtmektedir.

18 Haziran 1941'de imzalanan saldırmazlık anlaşması Türkiye'nin Almanya ile olan ilişkileri yönünden bir kilometre taşı oldu. Ne var ki 10 Ağustos 1941'de Rusya ve İngiltere, ortak notayı Türk hükümetine iletiler. Bu notada, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olunacağı ancak, Montrö Boğazlar Sözleşmesi gereği Türkiye'nin boğazları savaş gemilerine kapalı tutma

taahhüdüne sadık kalmasının gereği belirtilmiştir. İzleyen yıllar, Müttefiklerin Türkiye'nin kendi cephelerinde savaşa girmesi konusunda baskılarının giderek arttığı yıllar olmuştur. 2 Ağustos 1944 tarihine kadar Türk yönetimi bu baskılara direnmiş, savaşın kaderinin belli olduğu tespitiyle Müttefiklerle anlaşmaya yönelmiştir. Almanya ile ve hemen ardından Japonya ile tüm diplomatik ve ekonomik ilişkilerini kesme kararı alan Türk yönetimi, Müttefik liderleri Şubat 1945'te toplanan Yalta Konferansı'nda, yeni kurulacak Birleşmiş Milletler'e yalnızca 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya'ya savaş açmış ülkelerin katılmasını içeren bir karar almaları üzerine, 23 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Almanya'nın yenilmiş olmasından ötürü Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir çatışmaya girmesini gerektiren bir durum ortaya çıkmamış ve savaş kararı uygulamaya konulmamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle basında ve mecliste çok partili siyasal sistemi savunan bir anlayış oluştu. Bunu takip eden gelişmelerde, meclisteki bütçe görüşmeleri sırasında, CHP içinde başını Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Yusuf Hikmet Bayur, Emin Sazak gibi bazı milletvekillerinin çektiği bir muhalefet oluştu. 11 Haziran'da kabul edilen Çiftçiye Topraklandırma Kanunu, parti içindeki muhalefetin güçlenmesine yol açtı. Bu yasanın görüşüldüğü sırada Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan, parti Meclis Grubu'na Dörtlü Takrir olarak bilinen bir önerge verdiler. Ülke ve parti yönetiminde liberal düzenlemeler yapılmasını isteyen bu önerge, 12 Haziran'da reddedildi. Bu gelişmelerden sonra Menderes, Köprülü ve Koraltan partiden geçici olarak ihraç edildi. Bayar ise önce vekillikten sonra partiden istifa etti.

7 Ocak 1946'da Dörtlü Takrir'e imza atanlar tarafından Demokrat Parti kuruldu. Parti genel başkanlığına Bayar getirildi. DP, ekonomi ve siyasette liberal düzenlemeleri savunuyordu. DP'nin kuruluşu iktidar tarafından önceleri hoş karşılandı. Ama partinin gelişmesi, tavrın değişikliğine ve baskıların yoğunlaşmasına yol açtı. İktidar muhalefeti ihtilalcilikle suçlarken, muhalefet ise iktidarı tek parti özlemcisi olarak niteledi. Muhalefetin yasalarda ve seçim sisteminde değişiklik isteğinin iktidar tarafından kabul edilmemesi, çatışmaları arttırdı.

Demokrat Parti birinci iktidar döneminde (1950-54) liberalleşmede önemli adımlar attı. Yabancı yatırımlar desteklendi. Ezanın Arapça okunması ve radyoda dini program yapılması yasağı kaldırıldı ve okullara din dersi kondu. 1950 yılında Kore'ye asker gönderilmesinden sonra 1952'de NATO'ya girildi. DP'nin üçüncü ve son iktidar dönemi (1957-60), iktidar ile muhalefetin yer yer sokağa taşan sert çatışmaları ile sürdü. 23. Hükümet döneminde Menderes Kıbrıs konusunda imzaladıkları ortaklık anlaşmasına garantörlük maddesini yerleştirerek uluslararası başarıya imza attı.

II. Dünya Savaşı'nın bitip Soğuk Savaş'ın başlamasıyla Türkiye, uluslararası ortamda kendini yalnız buldu. II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalarak bütünlüğünü Almanya'ya karşı korumuş ancak savaş sonrasında Sovyetler'in Doğu Anadolu'da toprak ve Boğazlar'da üs ve ortak savunma talepleriyle karşılaşmıştı. Böylece Sovyet tehdidine karşı müttefik arayan Türkiye Batı Bloğu'na ve Amerika'ya yaklaşmaya başladı. Türkiye, NATO'ya girişini hızlandırmak için başlayan Kore Savaşı'na birlikler gönderdi. Özellikle sol kesimler tarafından "Türk gencinin kanının Amerika'ya satılması" şeklinde eleştirilen bu davranış, Türkiye ile Batı Bloğu arasındaki yakınlaştırmayı hızlandırmış ve 18 Şubat 1952'de Türkiye bir NATO üyesi olmuştur. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile yönetime el koyan askeri cunta Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Demokrat Parti dönemlerindeki tüm rejim ve sistemi oluşturan yasal düzenlemeleri kaldırarak bir askeri darbenin gereği ne ise onu yapmış tüm yapıyı değiştirerek ,Ebedi şef Mustafa Kemal Atatürk, Milli şef İsmet İnönü ve Atatürk ile İsmet İnönü'nün yakın silah ve çalışma arkadaşı olan Celal Bayar döneminde vuku bulan büyük bölümü zaten tek adam sistemine dayanan rejimin yani 1.Cumhuriyetin varlığına son vermiş 2.Cumhuriyeti ilan etmiştir.